

BURDIN-OLAK (IV): OLAK GALTZEN

XV gizaldian Suezia'n burdin-lanak bizitasun barria lortu eban eta Europa osoan kalte egin eutson euskaldunen burdin-saltzeari. XVI gizaldian larritasun aundia ekarri euskun bizitasun onek. Geure beste saltzera eldu ziran. Eta gizaldi onetatik aurrera, gu baiño obeak ziran ezkandinabitarrak arlo onetan, guk baiño aurrerapen aundiagoak lortu ebezelako burdingintzarako. Eta euren meategiak be gureak baiño obeak ziran, euren erreka ta zingira inguruak limonitaz beterik egozala. Berandu ibilli ziran aberastasun oneik aurkitzean!

Gaiñera Eskandinabia'k basoak daukaz ugari eta errez botateko lakoak.

Eta, irugarren zio bat aurkitzeko, euren errekak gureak baiño urtsuagoak eta eurbera aundigokoak dira. Oraindiño beste zio bat billatzeko, ez da aitzu bearko, zura eroatea guk baiño errezago egiten dabelako. Errekak, urbide barriak eta zingirak igarobide biurtzen dira trineoentzat eta zaldiak be burdiak baño bost bider geiago eroan eikeen.

Ez dakit beste zio onek zelako indarra euki eban, baiña sasoi orretan gure oletan lan-izteak be agertu ziran, esaterako 1499n. urtean Errege Katolikuak ola-gizonen sariak goratzeko agindua emon eban.

Beste zio txiki bat: XVI gizalditik aurrera Suezia'n eregi ziran ola barriak, ango Erregearen dirutzagaz eregi ziran, ez emen lez, ola-alkateeen diruagaz.

"Osmund" izeneko burdiñea zan lurralde aretan egiten ebena, XIII gizalditik ezaguna Europa osoan eta ez zan gurea baiño obea, baiña laster asi zan an aurrerakuntza, doiztarrena eritxon burdingintza ikasita. Burdin barri au gurea baiño karuagoa zan, baiña obea. 1620-1650 urteen artean osoan sartu zan bide barri au, diru geiago eralgita. Diru au ez zan baserritarrena edo olagizonena, esku-zuriak eta Erregeak berak ekarri eben dirua burdingintza au indartzeko.

Munibe'tar Ramon Maria Peñaflorida'ko Kondeak 1773n. urtean egin eutson ikustaldia ango burdingintzari, Eusko-Ikaskuntzak bialduta, eta ara zer diñon: "Ango olak bakoitza laterri edo erki bat dira, 6 edo zortzi legua daukez inguruan eta zingira biren erdian dagoz baso baltz aundiz inguratuta, orrelan ura taugarria naikoa dauke. Gaiñera bakoitzak 500 langille daukaz bere barruan".

Ori orrelan, errez ulertzen da guk astean 50 kintal ateraten doguzan artean areik 265 kintal ateratea. Gurea asieran obea zalako saltzen zan an, baiña laster lortu eben eurak be ontasun ori. 1680n. urtean inguruko erosle guztiak eurakandu ebezan eta 1.700n. urtean Ingalterra be euren eroslerik gurena izatera eldu zan.

Eta orrelan jarraitu eben Napoleon'en aldira arte. Emendik aun-era Errusia eta Ingalterra biurtu ziran, kok gaia erabillita, burdingille nagusi.

Ondorenak

XVIII gizaldiaren azkenean ona emen gure egoerea burdin-arloan: salketak beeratu egin ziran Suezia ta Errusia sartu ziralako eta onek gurea lako ontasuna eukan burdiñea merkeago saltzea lortu ebelako, gure oletako burdingintza atzeratuta geratu zan, an meatz obeak aurkitu ebezelako, errezago burdiñea aterateko lakoak, gozoagoak.

Egoera larri au bideratzeko ez geunkan adorerik, baiña 1848n. urtean Laba Aundi bat eregi gendun, Bolueta'ko Santa Ana, naizta batzuren ustez lenagokoa izan Guriezo'ko Laba Aundia (1830). Emendik sortu zan burdingintza Barakaldo'ra aldatu zan eta emen Karmen'ko Ama lantegia sortu eben. Ori izan zan Bizkai'ko Laba Aundien asierea.

Gure burdin-olak galtzeko beste zio bat be izan zan: Jauntxuen ardurarik eza. Oneik ez eben besterik nai izaten irabaziak eskuratzea baiño. Frantze'n bertan be, Lekaide Kartujoak izan ziran burdin-lana egiten eta aurreratzen alegindu ziranak eta beste leku batzutan, esan dogun lez, esku-zuriak edo leñargiak eurak egin eben ori.

Argitsuen gizaldia (Ilustración)

XVIII gizaldiaren azkenerantza argi barri bat agertu zan gizartean, or asi zan "argitsuen" gizaldia. Oneik jakingai edo zientzien arloari emon eutsoen indarra eta langintza barriak billatu ebezan. Euskalerrian Eusko Ikaskuntzak egin eban ori. Berandu zan, gure salketa, azokak, galduta geunkazalako, eta barrero eskuratzeko erakundeak aldatu bear ziralako. Eta au ez da egiten egun batetik bestera. Baiña asi zan gure langintza aurrera egiten XIX mendearen asieran. Eta ara non 1856n. urtean Enrike Bessemer'ek asmakizun barri bat aurkeztu eban, arrabioa azero biurtzeko eta orrelan burdin-kopuru aundiak aterateko, eta merkeago gaiñera. Asmakizun onek indar aundia izan dau Bizkai'ko burdingintza-arloan. Aurrerapen onek Bizkai'ko burdiñea eban onena eta ondoren ederrak lortu ziran. Ortik lortu zan Bizkaia'k España osoan izan eban izen aundia.

Amaitzeko, jakingarri bi: Eusko Ikaskuntzakoak, naizta euskaldun lez motelak izan, laguntza aundia emon eutsoen erriari, batez be Bergara'ko Seminario'tik. Azkoitia'ko zalduntxuak txalogarriak dira.

Len gogoratu dogu Munibe Peña Florida'ko kondea laba-aundietako burdiñeak ainbesteko salketa lortu ba'eban emengo jauntxuak Madrid'en eukin indarrari zor jako, baiña zer emon bear izan eben ordez? Diruagaitik makurtu eben burua, abertsaletasun eta buru jabetza-arloan.

Azkenean, Laba Aundiak erosteko meategiak saldu ebezan eta gero Laba orreik jausi dira eta orain ez meatzik eta ez labarik. Beste bide batzuk asmau bear!

OLAZAR'tar Martin'ek